

Валерій Павленко, Віра Саварин

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ДО ІТАЛІЇ (1990 – 2010 рр.)

Стаття присвячена дослідженню етапів міграції та досвіду інтеграції українців у Італії. Визначені закономірності розселення української діаспори, гендерні та вікові особливості. Окреслено, чим була зумовлена еміграція до Італії, виділено два етапи, які відрізнялися як за часом перебування в країні, так і за гендерними перевагами у складі емігрантів. Досліджено досвід об'єднання українців за національною ознакою у різні співтовариства та їхня роль у формуванні позитивного іміджу України за кордоном. Також зазначено, як зміни в італійському законодавстві впливали на збільшення кількості легальних іммігрантів та сприяли їх інтеграції.

Ключові слова: українська еміграція, українська громада Італії, діаспора, Італія

Pavlenko Valeriy, Savaryn Vira. Ukrainian emigration to Italy (1990 – 2010). *The article reflect on the study of the stages of migration and the experience of integration of Ukrainians in Italy. The patterns of settlement of the Ukrainian diaspora, gender and age characteristics. Emigration to Italy was outlined by two stages? Which were different in time which person spent in country and in terms of gender preferences in the composition of emigrants. Also was explored the experience of unification of Ukrainians on a national basis into different communities and their role in forming a positive image of Ukraine abroad. In article also noted that changes in Italian law have*

Павленко Валерій Михайлович – кандидат історичних наук, професор кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Саварин Віра Михайлівна – аспірантка кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

contributed to the increase in the number of legal immigrants and facilitated their integration.

Key words: *Ukrainian emigration, Ukrainian community of Italy, diaspora, Italy.*

Італія є провідною країною, яка входить до країн Великої сімки, є однією з країн засновниць ЄС, одним зі засадничих стовпів якого є вільний рух людей, товарів та капіталів. У цій статті ми прагнемо розглянути стан української еміграції до Італії та її особливості на різних етапах.

Питанню міграції українців на Апеннінський півострів присвячені численні праці як українських, так і зарубіжних авторів. Зазначимо монографічне дослідження П. Гаврилишина [1], в якому розглядається українська трудова еміграція в період 1991 – 2011 рр. Гендерний аспект міграції до Італії вивчали О. Федюк [8] та Ф. Віанелло [13]. Проблема цивільної дипломатії української громади в Італії ґрунтовно досліджена у статті Л. Дорош та С. Кобилецької [7], до порівняльного аналізу української та мароканської громад вдається А. ді Бартоломео, Дж. Габріеллі, С. Строща [6].

Якщо розглядати загально імміграцію до Італії, то найяскравішою її характеристикою є неоднорідність. З 1981 року кількість іноземних резидентів зросла з трохи більше 200 000 до п'яти мільйонів. Національний інститут статистики Італії станом на 1 червня 2019 р. дає цифру 5 255 503 [9], це збільшення пов'язане як з новими іммігрантами, так і з народженням дітей іноземних громадян у країні, оскільки вони реєструються відповідно до національності батьків.

З огляду на таке стрімке зростання варто розглянути, яким чином італійський уряд намагається ввести цих людей у законодавче поле. В кінці 90-х років минулого століття Законом Турко-Наполітано (Закон №40/1998)[10] було утворено спеціальний Комітет з питань інтеграційної політики іммігрантів, пізніше його функції було уточнено законодавчим декретом (Decreto legislativo 286/1998) [5]. Ці два основні на той період документи визначають такі базові моменти інтеграційного процесу:

а) цілісність осіб та громад, які беруть участь у міграційному процесі;

б) позитивна взаємодія та мирне співіснування між усіма громадами.

Відповідно до цих завдань Комітет визначив три аспекти, які необхідно враховувати для побудови адекватної щодо іммігрантів системи в країні: обов'язкове акцентування уваги на соціально-демографічні характеристики та походження іммігрантів, ефективне та повне залучення в навчання або роботу як ключові питання соціальної мобільності, і, як завершальний етап, активна участь у житті суспільства. Відповідно до цих урядових приписів пропонуємо розглянути українську громаду Італії.

В історичній ретроспективі, звертаючись до української громади в Італії, варто зазначити, що її ніколи не існувало з постійним складом. Українці перебували тут здебільшого тимчасово, як члени окремих, переважно релігійних організацій. Багатотисячні ж припливи українців, спричинені Першою та Другою світовими війнами, були короточасними і завершувалися таким самим масовим відтоком. Разом із тим українська діаспора Італії вважається чи не найстарішою серед зарубіжних українських спільнот.

У 1990-х роках Україна стала країною масової економічної еміграції. Велика кількість українців починає виїжджати за кордон переважно до Європи, зокрема і в Італію. Більшість мігрантів, яка відправляється на Апенніни, походить зі Заходу країни, оскільки західні області історично мали більше зв'язків та взаємодії зі Західною Європою, порівняно зі східною частиною країни. Українська імміграція до Італії розпочалася лише в середині 1990-х, з початку 2000 р. вона прогресивно та сильно зросла. Після імміграційної амністії 2002 р. кількість офіційно зареєстрованих українців в Італії стрімко зросла з 14 до 112 тис. осіб, що за чисельністю підняло українську спільноту з 27-го на 4-те місце [12]. Наприкінці 2006 року українців, які регулярно проживають в Італії, налічувалось 195 тис. осіб і вони стали третьою іммігрантською спільнотою, яка не є членом ЄС. Згідно з

останніми опублікованими даними, з огляду на міграційну кризу, яка триває в Європі, українська громада дещо втратила свої позиції. Зараз українці представляють п'яту за величиною національну групу серед іноземних громадян Італії, після румунів, албанців, марокканців та китайців [9].

Звертаючи увагу на соціально-демографічний аспект, особливістю української міграції є яскраво виражений гендерний характер. Статистично 81,14% власників дозволу на проживання – жінки, чоловіки становлять 18,85%, а неповнолітні – 6,95% [12]. Як для жінок, так і для чоловіків основною метою перебування в країні є робота. Згідно з опитуванням, проведеним у 2003 році західноукраїнським центром «Жіночі перспективи», типовий українець-емігрант в Італії – це заміжня жінка віком від 36 до 45 років, висококваліфікована (36,7%), освічена (36,5% мають університетський ступінь), переважним регіоном походження є Західна Україна [13, р. 167].

Це спричинено тим, що в Італії збільшення зайнятості жінок, яке розпочалося в 1970-х, у поєднанні зі старінням суспільства, створило високий попит на платну допомогу в домашньому господарстві, оскільки жінки не можуть сумістити оплачену роботу на ринку праці та неоплачену роботу вдома, що змусило італійські сім'ї покладати приватне благополуччя на наявність у країні дешевої міграційної робочої сили [13, р. 163].

Виходячи з вищенаведеного, зазначимо, що у 1990-х роках виникнення східноєвропейських міграційних потоків до Італії було узгоджено з конкретним попитом на робочу силу. Жінки Східної Європи, серед яких і українки, є ідеальними мігрантами для допомоги у побуті. Останні 10 років спостерігається тенденція щодо нової міграції українців, що складаються з молодших жінок, середній вік яких коливається в межах 20 – 30 років. Вони мають, як правило, нижчий рівень кваліфікації та освіти, ніж жінки першої хвилі, часто не мають досвіду роботи у своїй країні [8, р. 81]. Дослідники питання української жіночої трудової міграції не надають цьому явищу національного характеру, а ставлять його у більш широкий контекст «фемінізації імміграції», що харак-

теризується зростаючою еміграцією жінок у всьому світі, які шукають економічну незалежність, головним чином, працюючи в секторі домашніх послуг та опіки. Багато з них змушені залишити своїх дітей на батьківщині під опікою родичів [4].

Українські мігранти в основному зосереджені в п'яти регіонах: 41 622 осіб в Ломбардії, 37 391 – мешкають у Кампанії, 27 501 – в Емілії-Романьї, 18 922 – у Лаціо та 15 179 – у Венето [9].

Залучення українського іммігранта, як визначили дослідники, проходить в кілька етапів. Українським робітникам на Апеннінах властива первинна та вторинна адаптація. До первинної належить прибуття й облаштування іммігранта в середовищі родичів, знайомих, друзів, ознайомлення з новою дійсністю, цінностями, вивчення імміграційного досвіду попередників. Для вторинної характерна соціальна рухливість іммігрантів, накопичення ними певного інформаційного ресурсу, покращення свого становища та тісна взаємодія з членами соціуму країни перебування, що в кінцевому варіанті може призвести до інтеграції в нове суспільство [6].

На першому етапі адаптації в українських заробітчани в основному чітко розплановані прибуття, місце перебування, робота і заробіток. На другому етапі ці орієнтири змінюються у зв'язку з накопиченням імміграційного досвіду. На перший план виходять права та їх забезпечення, легальний правовий статус, гідна винагорода за працю [1, с. 98].

Українська дослідниця Н. Тиндик умовно виділяє два етапи трудової міграції до Італії. Перший етап тривав упродовж 1991 – 1996 рр., характеризувався сезонним режимом праці і був спричинений тим, що українці приїжджали до країни на два–три місяці на тимчасові підробітки. Їх чисельність була незначною. Територіально вітчизняні заробітчани на Апеннінах перебували в північних та центральних провінціях. Здебільшого мігрували чоловіки, рідше – жінки [3, с. 122].

Другий етап розпочався 1997 р. і триває дотепер. Він характеризується постійним режимом праці: українці наймаються на роботу на тривалий період і їх чисельність значно зросла. У цей

період у гендерній структурі українських мігрантів жінки кількісно почали переважати над чоловіками.

Вибір українців на користь Італії продиктований специфікою цієї країни. Як стверджує вчений Е. Рейнері, іммігранти перед від'їздом із рідної країни свідомі того, що легко зможуть отримати працю в Італії, навіть без належного дозволу [11, р. 24]. Італія приваблює іммігрантів більше, ніж інші європейські країни, завдяки величезній протяжності кордонів із країнами еміграції й транзиту, а також значною часткою тіньової економіки. Першопочатково найкращим місцем для прибуття українців до Італії був Неаполь. Дослідники пояснюють це тим, що його порт мав тривалі комерційні відносини з портом Одеси, а також у зв'язку з більшою поширеністю чорного ринку на Півдні Італії, що давало можливість залишатися в країні нелегально [13]. На сьогодні кращим пунктом призначення є Ломбардія, адже Північ країни економічно краще розвинена, що дає більше можливостей для роботи.

У монографії Гаврилишина знаходимо такі причини вибору саме Італії:

- 1) відносна легкість виходу на ринок праці, вміння справлятися з домашньою роботою;
- 2) наявність українського міграційного ланцюга в Італії (італійці, знайомі, друзі та родичі, які допомагають у пошуку роботи і таким чином впливають на вибір країни призначення);
- 3) діяльність в Україні організованих структур, які перевозять нових мігрантів у країни призначення, особливо в Італію;
- 4) можливість матеріальної та моральної підтримки з боку багатьох церковних установ Італії, які часто сприяють українським іммігрантам [1, с. 98].

У 2007 році українські іммігранти вперше долучені до звіту про мігрантів Міністерства внутрішніх справ. Цьому питанню було присвячено окрему главу звіту [13], в якій виділені основні особливості й зазначалося, що рівень зайнятості українців є одним із найвищих (77,4%), а період інтеграції на ринку праці – одним із найкоротших порівняно з іншими національностями. Також йшлося про шлюби між чоловіками-італійцями та українськими

жінками, що є досить поширеними, завдяки чому багато жінок отримують італійське громадянство.

Якщо звертати увагу на гендерний поділ праці за секторами, то чоловіки зайняті в основному в будівельному та аграрному секторах, тоді як жінки зайняті в секторі домашнього господарства та догляду за дітьми [8].

Участь української громади Італії у суспільному житті країни відбувається через низку організацій, основну роль серед яких відіграє Українська греко-католицька церква в Італії. Крім особливого місця в суспільному житті країни, вона також відіграє помітну роль у політичному і культурному житті трудових мігрантів з України. До прикладу, у 2003 р. з ініціативи УГКЦ відбувся Перший форум українців Італії. В ухваленій резолюції містилося звернення до української громадськості та до Уряду України щодо підписання міждержавної угоди між Україною та Італією про захист прав українських трудових мігрантів, регулювання митної справи, відкриття повноцінного консульства та створення українських шкіл. Також було утворено Християнське товариство українців в Італії.

На цьому етапі варто врахувати діяльність Європейської культурної асоціації «Майдан Італія-Україна», президентом якої є італієць Фабіо Преведелло. Ця культурна асоціація, створення якої збіглося в часі з початком протестів на Майдані, долучилася згодом до справи забезпечення їжею та одягом протестувальників. Президент Асоціації у 2015 році нагороджений орденом Президента України «За заслуги» 3-го ступеня. Асоціація об'єднує небайдужих італійців та українців, які збирають гуманітарну допомогу та медичне обладнання для тих, хто потребує його в Україні (дитячі будинки, лікарні, цивільне населення). За сприяння Посольства України в Римі та Генерального консульства в Мілані організацією проводяться різні заходи як на підтримку України, так і української діаспори в Італії [7, р. 30].

В Інтернеті та друкованих ЗМІ знаходимо багато інформації про культурні заходи українців Італії. Слід зазначити особливу роль такої інформації в згуртуванні українців за кордоном та

розвіюванні пропагандистських міфів щодо подій в Україні, які поширюються в іноземних ЗМІ. Культурні заходи відбуваються як українською, так і італійською мовами. Друга використовується для того, щоб бути ближче до тамтешньої громадськості. Організації української діаспори в Італії досить активно присутні в соціальних мережах, що дозволяє налагодити обмін інформацією, ідеями, поглядами та досвідом інтегрування українців у італійську спільноту. Єдність української спільноти Італії має свій вияв і у формі протестних акцій, які відбуваються на захист українського нацгвардійця Віталія Марківа, засудженого італійським судом до 24 років ув'язнення у його рідному місті Толентіно [2].

Підсумовуючи зазначимо, що українці становлять п'яту за величиною національну групу серед іноземних громадян Італії і другу європейську спільноту, після албанців. Італія для українських трудових мігрантів є країною, де можна реалізувати свої соціальні потреби. Саме тому основними причинами міграції українців до Апеннін є економічні мотиви. Важливу роль в ефективному перебуванні заробітчан у країні відіграє їх соціальна та економічна адаптація. Вона залежить від багатьох чинників, які іноді конфліктують між собою. Йдеться про сприйняття/несприйняття відповідних цінностей, а значить, іншої моделі поведінки, пристосування чи непристосування до нового середовища, а отже, й можливостей заробітку. Як правило, українці в Італії швидко адаптуються до нового соціоекономічного простору.

Вище зазначалося, що основний відсоток українських емігрантів до Італії становлять жінки, міграція яких спричинена економічними мотивами, а основною сферою їх праці є домашнє господарство та догляд за дітьми. Українці розпорошені по всій території країни, але регіонами найбільшого проживання є Ломбардія, Кампанія, Емілія-Романья, Лаціо та Венето. Як правило, вони не стикаються з проблемами у пошуку роботи, що сприяє їх швидшій інтеграції в країні. Також значна чисельність діаспори сприяє створенню різних національних об'єднань, часто мігранти гуртуються навколо громад УГКЦ та стають певним чином амбасадорами України, здійснюючи своєю діяльністю цивільну дипломатію.

1. Гаврилишин П. Українська трудова імміграція в Італії (1991 – 2011 рр.). Брустурів: DISCURSUS, 2014. 246 с.
2. Калашник П. В італійському місті влаштували акцію на підтримку нацгвардійця Марківа. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-italijskomu-misti-vlashtuvali-akciju-na-pidtrimku-nacgvardijcsya-markiva>.
3. Тиндик Н. Трудова міграція в епоху глобалізації: інтеграція у світ чи втеча від бідності: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2009. 600 с.
4. Шиманська К. Гендерна структура української еміграції: сучасні тенденції, трансформації та соціально-економічні наслідки // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13844.pdf>
5. Decreto Legislativo No. 286/98 «Testo unico delle disposizioni concernenti la disciplina dell'immigrazione e norme sulla condizione dello straniero» // Gazzetta Ufficiale. No. 59. 1998. URL: <http://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/98286dl.htm>.
6. Di Bartolomeo A. The Migration and Integration of Moroccan and Ukrainian migrants in Italy – Policies and Measures // INTERACT. 2015. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/35880/INTERACT-RR-2015_08_Italy.pdf
7. Dorosh L. Migrant workers as the subjects of Ukraine's civil diplomacy (on example of Ukrainian-Italian relations) // Humanitarian Vision, Vol. 5, N. 2. 2019. URL: <http://science.lpnu.ua/shv/all-volumes-and-issues/volume-5-number-2-2019>
8. Fedyuk O. Beyond motherhood: Ukrainian female labor migration to Italy // Central European University. 2011. URL: http://www.etd.ceu.hu/2011/fedyuk_olena.pdf
9. Istituto nazionale di statistica. URL: <http://www4.istat.it/it/istituto-nazionale-di-statistica>
10. La Legge No. 40 // Gazzetta Ufficiale. 1998. URL: <https://www.camera.it/parlam/leggi/98040l.htm>.
11. Reyneri E. Migrants' Involvement in Irregular Employment in the Mediterranean Countries of the European Union // Department of Sociology and Social Research University of Milan Bicocca. 2001. URL: http://www.ilo.int/wcmsp5/groups/public/ed_protect/protrav/migrant/documents/publication/wcms_201875.pdf
12. Ucraini in Italia. URL: <http://www.comuni-italiani.it/statistiche/stranieri/ua.html>
13. Vianello F. Migration of Ukrainian Nationals to Italy: Women on the Move // IMISCOE Research Series. 2016. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-41776-9_10.